

Obrazovanje u zemljama članicama OECD-a i Hrvatskoj

UDK: 37.0(061.1/497.5)

UVOD

Cilj je ovoga prikaza omogućiti uvid u sustave obveznog (formalnog) obrazovanja u zemljama OECD-a te na temelju raspoloživih usporedivih podataka utvrditi položaj Hrvatske. Posao usporedbe je otežan jer postoje značajne razlike u obrazovnim sustavima različitih zemalja (posebice strukturi škola, dobi ulaska u obvezni sustav, trajanju pojedinog obrazovnog programa i slično). Ujedno, različiti izvori poput UNESCO-a, OECD-a, Međunarodne organizacije rada ili Eurostata obično nisu posve kompatibilni i usporedivi. Stoga je za međunarodne usporedbe bilo potrebno uzeti jedan izvor i kada je to bilo moguće dodati podatke za Hrvatsku. Svi podaci u ovom radu temelje se na OECD-ovoj publikaciji *Education at a glance - OECD indicators 2006*. Kao izvore podataka za Hrvatsku koristile su se publikacije Državnog zavoda za statistiku i informacije Ministarstva znanosti obrazovanja i športa.

Dobro obrazovano i osposobljeno stanovništvo i radna snaga vjerojatno su najvažnija odrednica socijalnog i ekonomskog blagostanja zemlje i pojedine osobe. Obrazovanje pruža popratne netržišne učinke (na primjer - lakši pristup informacijama, veću brigu o vlastitom zdravlju, aktivnije sudjelovanje u društvenom životu, čime se potiče odgovorno demokratsko ponašanje građana, izbor demokratske vlasti i ostvarivanje vladavine prava). Razina obrazovanja stanovništva utječe, ne samo na stvaranje ljudskog kapitala, nego i na jačanje društveno korisnih te slabljenje disfunkcionalnih oblika društvenog kapitala. Barro

(1998.) je ekonometrijskim metodama utvrdio da je viša obrazovna razina stanovništva ključni čimbenik za prihvaćanje demokratski tolerantnog političkog ponašanja, što omogućava političku stabilnost, bitan preduvjet cjelokupnog društveno-ekonomskog razvoja. Takvo ponašanje mora nastati na određenoj višoj ekonomskoj razini društva jer u uvjetima gospodarske nerazvijenosti novoprihvaćena demokracija – koju ponekad nameće bivša kolonijalna vlast ili međunarodne organizacije – neće biti dugog vijeka.

Ekonomska teorija već dugo vremena naglašava važnost obrazovanosti, stručnosti i znanja zaposlenih kao neophodnih preduvjeta konkurentnosti i gospodarskog rasta (Aghion, Howitt, 1998.), iako je njihovo značenje različito za razvijene dijelove svijeta – tehnološke lidere – i manje razvijene zemlje. Ulaganje u obrazovanje sigurno pomaže (i nerazvijenoj) zemlji pomicanje na »ljestvici razvijenosti« i prelazak s proizvodnje jednostavnijih proizvoda na one složenije. Obrazovanija radna snaga lakše prihvaća tuđu tehnologiju te brže razvija vlastitu. Empirijska istraživanja potvrdila su ove navode. Barro i Sala-i-Martin (1995.) su pokazali da su stupanj obrazovanosti radne snage (mjeren godinama školovanja), kao i izdvajanja javnoga sektora za obrazovanje, visoko korelirani sa stopom rasta realnog dohotka po stanovniku. Benhabib i Spiegel (1994.) utvrdili su da stupanj obrazovanja djeluje na gospodarski rast ponajviše kroz tehnološke inovacije te brzinu prihvaćanja i širenja novih tehnologija.

Obrazovanje ima ključnu ulogu u omogućavanju znanja, stručnosti i sposobnosti potrebnih za uspješno sudjelovanje u društvu i gospodarstvu. Više istraživanja (Porter, 1990.; World Economic Forum, 1997.) navodi da na konkurentnost gospodarstva i porast BDP-a izravno pozitivno utječe povećanje udjela osoba starijih od 25 godina koji su završili srednje, više i visoko obrazovanje. Istina, više je istraživanja pokazalo da je utjecaj istraživanja i razvoja te obrazovanja na niskoj razini razvijenosti slab, te da su nakon što se dosegne određena razina razvijenosti prosječan broj godina obrazovanja koje imaju zaposleni te ulaganja u te djelatnosti **pozitivno** povezani s gospodarskim razvojem (Meier, Rauch, 2000.). Ujedno, čini se da bi uloga obrazovanja radne snage mogla biti različita u velikim i malim zemljama. Dok u velikim zemljama veći rashodi za tu djelatnost mogu povećati stopu inovacija, u malim zemljama oni u prvom redu služe za olakšavanje transfera tehnologije iz inozemstva (Bassanini i sur., 2000.).

Ostvarena razina obrazovanja stanovništva obično se uzima kao pokazatelj raspoloživog »ljudskog kapitala«, odnosno sposobnosti stanovništva koje čini sadašnju i buduću radnu snagu. Ako se pretpostavi da je postignuta godina obrazovanja približno jednako važna na svim razinama obrazovanja, dosegnuta obrazovna razina može se prilično pouzdano prikazati prosječnim brojem godina završenog školovanja (OECD, 2006.). Potrebno je pritom napomenuti da je ova usporedba temeljena na trajanju sadašnjih formalnih obrazovnih programa, a ne na procjeni stvarnog trajanja obrazovanja što su ostvarili prijašnji naraštaji. Usporedba prosječnog trajanja obrazovanja različitih zemalja također pretpostavlja da su količina

i slijed stečenih znanja i sposobnosti po pojedinoj godini obrazovanja približno jednaki u svim zemljama.

OSTVARENA RAZINA OBRAZOVANJA

Ostvarena razina obrazovanja izražava najvišu dosegnutu razinu obrazovanja odraslog stanovništva ostvarenu kroz formalni obrazovni sustav. To je najbolji reprezentativni podatak o znanjima i sposobnostima stanovništva koja su na raspolaganju nacionalnom gospodarstvu i društvu. Podaci o najvišoj dosegnutoj razini obrazovanja po dobnim skupinama također se koriste i za projekcije obrazovne strukture stanovništva za deset godina u budućnost i za spoznavanje promjena tijekom vremena koliko pojedina zemlja pridonosi ukupnom broju obrazovanih osoba u članicama OECD-a.

Postotak osoba koje su završile više srednje obrazovanje (što odgovara srednjem obrazovanju u tro- i četverogodišnjem trajanju) značajno je porasla u gotovo svim zemljama OECD-a, a u nekima izuzetno jako: u 22 zemlje taj se postotak kreće od 73% do 97% u dobnoj skupini od 25 do 34 godina starosti. Mnoge zemlje s tradicionalno slabijom obrazovnom strukturom stanovništva brzo sustižu one naprednije pa je svugdje poraslo završavanje višeg srednjeg obrazovanje i postalo gotovo norma za mlađe generacije.

U prosjeku u svim zemljama članicama OECD-a, 42% odraslog stanovništva u dobi od 25 do 64 godina je završilo samo više srednje obrazovanje. Nešto manje od trećine odraslih osoba (30%) ima samo osnovno obrazovanje ili nekoliko godina srednjeg obrazovanja, a četvrtina osoba (25%) ima završeno tercijarno obrazovanje (tablica 2.).

Tablica 1.

Obilježja i uobičajena dob polaznika i učenika u godinama starosti u pojedinim razinama obrazovanja

ISCED (NSKO)		SAD	Japan	Velika Britanija	Mađarska	Austrija	Finska	Hrvatska
0	Predškolski	3-5 (6) godina <i>Kindergarten</i>	3-5 godina	3-5 godina <i>Nursery school</i>	3-5 godina	3-5 godina	0-5 godina	Djeca od 3 godine života do polaska u osnovnu školu, dakle do 6 ili 7 godina života.
1	Primarno obrazovanje: osnovna škola	6-11 godina <i>Elementary school</i>	6-11 godina	5-10 godina <i>Junior or Infant school</i>	6-9 godina	6-9 godina	Godinu dana obvezne male škole za djecu sa 6 godina, 7-11 godina	Obvezatno za svu djecu od 7 do 15 godina života. Traje osam godina i podijeljeno je na dva dijela od po četiri godine.
2	Niže sekundarno obrazovanje	12-14 <i>Middle school Junior high</i>	12-14	11-13 <i>Comprehensive school</i>	10-13 Opće i strukovno	10-13 Opće i akademsko	Viši razredi (7. do 9.) u dobi djece od 12-14 (15)	
3	Više sekundarno obrazovanje	15-17 <i>High school</i>	15-17	14-15 <i>Secondary modern</i>	14-17 Opće i strukovno	14-17 (18) Više sekundarno i strukovno (niža razina 1-4 razreda) i viša (5. razred)	16-18 Opća (gimnazija) i strukovno	15-18
3	Više sekundarno obrazovanje	-	-	16-18 <i>Further educational college School sixth forms</i>	-	-	-	
4,5,6	Poslijesekundarno	18 i više	18 i više	18 i više <i>University college</i>	18-20	18 (19) Poslijesekundarno i tercijarno	19 i više Poslijesekundarno i tercijarno	18 i više

Izvor: OECD, Education at a glance - OECD indicators 2006. za Hrvatsku, Državni zavod za statistiku, 2001. Metodologija nacionalne standardne klasifikacije obrazovanja, dostupno na <http://www.nn.hr/clanci/sluzbeno/2001/1734.htm>.

Tablica 2.
 Obrazovna struktura odraslog stanovništva (2004)
 Raspodjela stanovništva u dobi 25-64 godina starosti prema najvišoj dosegnutoj razini obrazovanja

	Primarno obrazovanje i manje	Niže sekundarno obrazovanje	Više sekundarno obrazovanje			Poslije-sekundarno netercijarno obrazovanje	Tercijarno obrazovanje			Sve obrazovne razine
			ISCED 3C kratki	ISCED 3C dugi/3B	ISCED 3A		Tip B	Tip A	Napredni istraživački programi	
Članice OECD-a										
Australija	2	36	-	11	20	3	9	22	8	100
Austrija	2	20	-	47	6	9	9	9	8	100
Belgija	16	19	-	9	24	1	17	13	-	100
Kanada	5	11	-	5	27	12	22	22	8	100
Češka Republika	-	11	-	43	33	-	8	12	8	100
Danska	1	16	2	45	4	-	7	25	-	100
Finska	13	10	-	-	43	-	17	16	1	100
Francuska	15	20	-	31	10	-	10	14	8	100
Njemačka	2	14	-	50	2	6	10	13	2	100
Grčka	31	11	2	-	27	8	6	14	-	100
Mađarska	2	23	-	29	28	2	-	16	-	100
Island	3	29	7	21	9	3	4	24	-	100
Irska	18	19	-	-	24	10	10	17	-	100
Italija	19	32	1	7	28	1	8	11	-	100
Japan (2003.)	-	16	-	5	47	-	17	21	8	100
Koreja	13	13	-	5	44	-	8	22	8	100
Luksemburg	19	3	15	18	15	6	9	11	2	100
Meksiko	51	26	-	6	2	-	2	14	8	100
Nizozemska	8	21	4	16	22	4	2	26	-	100
Novi Zeland	2	22	-	5	43	10	8	18	8	100
Norveška	-	11	-	41	12	3	2	29	1	100

	Primarno obrazovanje i manje	Niže sekundarno obrazovanje	Više sekundarno obrazovanje			Poslije-sekundarno netercijarno obrazovanje	Tercijarno obrazovanje			Sve obrazovne razine
			ISCED 3C kratki	ISCED 3C dugi/3B	ISCED 3A		Tip B	Tip A	Napredni istraživački programi	
Pojjska	2	16	34	-	31	4	8	16	8	100
Portugal	61	14	5	5	12	1	8	12	1	100
Slovačka Republika	1	15	4	36	36	5	1	12	-	100
Španjolska	28	27	-	6	12	-	7	19	-	100
Švedska	7	10	-	5	48	7	15	19	8	100
Švicarska	3	12	2	41	6	7	10	16	2	100
Turska	64	10	-	6	11	-	8	9	8	100
Velika Britanija	-	15	20	21	15	-	9	14	6	100
SAD	5	8	5	5	49	5	9	28	1	100
Ostvarena razina nižeg srednjeg obrazovanja ili manje										
Ostvarena razina višeg srednjeg obrazovanja										
OECD prosjek	30		42					25		
EU19 prosjek	29		45					23		
Nečlanice OECD-a										
Brazil	57	14	5	5	22	-	8	8	8	100
Čile	24	26	5	5	37	-	3	10	8	100
Izrael	2	21	5	5	34	-	16	28	1	100
Rusija (2003.)	3	8	5	5	34	5	34	21	8	100
Hrvatska	11	20			53			17		100

Napomena: Za Hrvatsku podaci za više sekundarno obrazovanje ISCED 3A, 3B, 3C kratki i dugi agregirani ekvivalent su srednjoj školi (strukovne i opće). Za Republiku Hrvatsku pod tercijarno obrazovanje napredni ubrojani su studenti koji su završili VI. i VII. stupanj.

Izvor: OECD, 2006. Education at a glance - OECD indicators 2006.; za Hrvatsku, Državni zavod za statistiku, 2001. Stanovništvo staro 15 i više godina prema starosti, aktivnosti, zanimanju, spolu i najvišoj završenoj školi, Popis 2001. dostupno na http://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2001/Popis/H01_04_20/H01_04_20.html.

Zemlje se jako razlikuju u strukturi ostvarene razine obrazovanja stanovništva. U 23 od 30 zemalja članica OECD-a, kao i nečlanicama poput Izraela i Rusije, 60% ili više stanovništva u dobi 25-64 godina ima završeno barem srednje obrazovanje u tro- i četverogodišnjem trajanju. Pritom se pojedine zemlje jako ističu, te u Italiji, Meksiku, Portugalu, Španjolskoj i Turskoj više od polovice stanovništva u dobi 25-64 godina nema završeno srednje obrazovanje u tro- i četverogodišnjem trajanju. U cjelini, usporedba obrazovnih razina mlađih i starijih dobnih skupina pokazuje značajan napredak s obzirom na ostvarenu razinu srednjeg obrazovanja u tro- i četverogodišnjem trajanju. U prosjeku u zemljama članicama OECD-a u dobnoj skupini 25-34 godina starosti približno 13% osoba više ima završeno srednje obrazovanje u tro- i četverogodišnjem trajanju u odnosu na dobnu skupinu 45-54 godina starosti. Taj je porast posebice izražen u Belgiji, Francuskoj, Grčkoj, Irskoj, Italiji, Koreji, Portugalu i Španjolskoj, te od nečlanica u Čileu, u kojima iznosi 20 ili više postotaka u navedenoj dobnoj skupini. U Hrvatskoj je 20% stanovništva 25-64 godina sa završenom osnovnom školom i još 11% s nezavršenom. Po tom kriteriju Hrvatske se bitno ne razlikuje od prosjeka zemalja članica OECD-a. Međutim, Hrvatska ima 53% stanovnika sa završenom srednjom školom tako da po tome uvelike nadilazi prosjek zemalja OECD-a. Mogući problem je nešto niži udio stanovništva sa završenim visokim obrazovanjem (17%) u odnosu na prosjek zemalja OECD-a (23%).

U zemljama u kojima odraslo stanovništvo općenito ima bolju strukturu postignute razine obrazovanja, manje su izražene razlike između pojedinih dobnih skupina jer je ranije došlo do ekspanzije sekundarnog obrazovanja. Iznimka je Koreja gdje razlika između ostvarene razine srednjeg obrazovanja kod dobnih skupina 25-34 i 45-54

doseže 40%. Ipak, u zemljama gdje više od 80% osoba u dobi 25-64 godina starosti ima završeno barem više srednje obrazovanje, razlika udjela osoba u dobi 25-34 godina starosti koje imaju više srednje obrazovanje u odnosu na osobe 45-54 godina s istom razinom obrazovanja iznosi u prosjeku samo 7%. U Njemačkoj ostvarena razina višeg srednjeg obrazovanja iznosi gotovo 85% i približno je jednaka za sve tri mlađe dobne skupine. U ostalim zemljama gdje je bilo više prostora za poboljšanje, mlađe dobne skupine prosječno imaju oko 13% veći udio osoba koje su završile više srednje obrazovanje. Samo sedam od tih zemalja (Kanada, Češka Republika, Danska, Meksiko, Švicarska, Velika Britanija i SAD) imaju poboljšanje udjela manje od 8%.

Sve veći obrazovni zahtjevi na tržištu rada uvjetovali su potrebu za postizanjem viših razina obrazovanja tako da su naponi mnogih država bili usmjereni da veći dio mladih osoba ostvari tercijarno obrazovanje te se u njima značajno povećao udio visoko obrazovanih. Među zemljama članicama OECD-a u prosjeku 31% osoba u dobi 25-34 godina starosti ima završenu tercijarnu razinu obrazovanja. To predstavlja značajan napredak u odnosu na ranije godine što se ponajbolje može pokazati činjenicom da u prosjeku tu razinu obrazovanja ima svega 23% osoba starosti 45-54 godina. Posebice je značajan međugeneracijski napredak ostvaren u Belgiji, Francuskoj, Irskoj, Koreji i Španjolskoj, prvenstveno stoga što je početna pozicija bila vrlo loša. U samo je dvije zemlje – Njemačkoj i SAD-u – udio osoba u dobi 45-54 godina starosti sa završenim tercijarnim obrazovanjem veći u odnosu na dobnu skupinu 25-34 godina starosti. Potrebno je napomenuti da mnoge zemlje koje su ostvarile značajno povećanje udjela osoba sa završenim tercijarnim obrazovanjem nisu zabilježile smanjivanje vrijednosti te obrazovne razine na tržištu rada.

Tablica 3.

Stanovništvo koje ima završeno barem više sekundarno obrazovanje¹ (2004.)

% po dobnim skupinama

Članice OECD-a	Dobna skupina				
	25-64	25-34	35-44	45-54	55-64
Australija	64	77	65	62	49
Austrija	80	87	84	78	69
Belgija	64	80	70	58	45
Kanada	84	91	88	83	73
Češka Republika	89	94	93	87	82
Danska	81	86	82	79	77
Finska	78	89	86	76	59
Francuska	65	80	70	59	49
Njemačka	84	85	86	84	79
Grčka	56	73	64	50	31
Mađarska	75	84	82	76	57
Irska	63	79	68	54	39
Italija	48	64	52	44	28
Koreja	74	97	86	57	34
Meksiko	23	25	25	21	13
Nizozemska	71	80	74	68	59
Novi Zeland	78	85	81	77	64
Norveška	88	96	92	86	78
Poljska	50	60	49	46	42
Portugal	25	40	26	18	12
Slovačka Republika	85	94	91	84	64
Španjolska	45	61	50	36	21
Švedska	83	91	89	81	71
Švicarska	85	89	86	83	79
Turska	26	33	24	20	14
Velika Britanija	65	70	65	64	59
SAD	88	87	88	90	86
OECD prosjek	67	77	71	64	53
EU19 prosjek	67	78	71	63	52
Brazil	30	38	32	27	11
Čile	50	64	52	44	32
Izrael	79	86	81	75	68
Rusija (2003.)	89	92	95	90	72
Hrvatska	69	82	76	67	48

1. Isključujući ISCED 3C kratki program.

2. Uključujući neke ISCED 3C kratke programe.

Izvor: OECD, 2006. Vidjeti Annex 3 za napomene. (www.oecd.org/edu/eag2006).Za Hrvatsku izvor: DZS, *Popis stanovništva 2001.*, tablica 10 Stanovništvo staro 15 i više godina prema starosti, aktivnosti, zanimanju, spolu i najvišoj završenoj školi, <http://www.dzs.hr/>.

Udio odraslih osoba u dobi od 25 do 56 godina s barem sekundarnim obrazovanjem u Hrvatskoj za 2 je postotna boda viši u odnosu na prosjek OECD-a. Ova je situacija i povoljnija kod dobnih skupina mlađih od 45 godina, gdje Hrvatska ima prednost od 5 postotnih bodova u odnosu na prosjek OECD-a, ali kod starije dobne skupine od 55 do 64 godina postoji zaostajanje od 5%.

Pet zemalja koje imaju najveću pozitivnu razliku udjela osoba u dobi 25-34 godina sa završenim tercijarnim obrazovanjem u odnosu na dobnu skupinu 35-44 godina starosti s istom razinom obrazovanja su: Francuska, Irska, Koreja, Poljska i Španjolska. Od tih pet zemalja, jedino je u Španjolskoj zabilježeno značajnije smanjivanje povrata iznosa primanja od tercijarnog obrazovanja i to barem za razdoblje 1997.-2004. Iako su podaci za Poljsku raspoloživi samo za 2004. godinu, oni također pokazuju razmjerno vrlo visoku stopu povrata od završenog tercijarnog obrazovanja. Ujedno, podaci pokazuju da se nakon 1995. godine stopa nezaposlenosti osoba sa završenim tercijarnim obrazovanjem vrlo malo promijenila u Francuskoj i Koreji, a smanjila se u Irskoj i posebice u Španjolskoj. U Poljskoj se istodobno povećala stopa nezaposlenosti za tu obrazovnu skupinu. Ipak, poljska stopa nezaposlenosti osoba sa završenim tercijarnim obrazovanjem od 6,2% mnogo je bliža prosjeku zemalja članica OECD-a, nego što je to poljska stopa nezaposlenosti za osobe s nižim razinama obrazovanja.

Ostvarena razina tercijarnog obrazovanja značajno se razlikuje među pojedinim zemljama. Među osobama u dobi 25-64 godina starosti, udio osoba sa završenim tercijarnim obrazovanjem tipa A (stručnog) ili B (sveučilišnog), kreće se od ispod 15% u Češkoj Republici, Italiji, Portugalu, Slovačkoj Republici i Turskoj, do gotovo 45% u Kanadi. Ono je obično oko 30% u devet preostalih zemalja. Obrazac završavanja tercijarnog obrazovanja u zem-

ljama članica OECD-a za osobe u dobi 25-64 godina starosti koje su završile tercijarno obrazovanje tipa A ili više razine kreće se od 9% u Austriji do 20% ili više u Australiji, Kanadi, Danskoj, Islandu, Japanu, Koreji, Nizozemskoj, Norveškoj i SAD-u. Ipak, neke zemlje imaju tradiciju strukovnog obrazovanja na tercijarnoj razini (tercijarni tip B). Udio osoba koje su završile tercijarni tip B kreće se oko 15% u Belgiji, Kanadi, Finskoj, Japanu i Švedskoj.

Sadašnji obrazac završenog tercijarnog obrazovanja u pojedinim dobnim skupinama može poslužiti za procjenu kretanja tercijarnog obrazovanja u srednjoročnom budućem razdoblju. Najjednostavniji način je projicirati udio osoba 25-34 godina starosti sa završenim tercijarnim obrazovanjem u 2004. godini na dobnu skupinu 35-44 godina starosti u 2014. Na taj se način za sve dobne skupine mogu procijeniti udjeli stanovništva u dobi 35-64 godina starosti sa završenim tercijarnim obrazovanjem u pojedinoj zemlji, iako se time zanemaruju mnogi drugi čimbenici kao što su buduće političke promjene, promjene u obrascima obrazovanja odraslih i cjeloživotnog učenja, demografski utjecaji i značenje migracijskih odrednica. Provedene projekcije pokazuju da bi nekoliko zemalja moglo zabilježiti smanjivanje udjela osoba sa završenim tercijarnim obrazovanjem – i to: Austrija, Danska, Njemačka, Mađarska, Nizozemska, Švedska i SAD. Značajno povećanje udjela osoba sa završenim tercijarnim obrazovanjem moglo bi se očekivati u Japanu, Koreji, Meksiku, Poljskoj, Španjolskoj, Turskoj i Velikoj Britaniji, odnosno zemljama koje imaju razmjerno visok udio mladih osoba sa završenim tercijarnim obrazovanjem.

Prosječna dostignuta razina obrazovanja odraslog stanovništva u članicama OECD-a je 11,9 godina, temeljena na trajanju sadašnjih formalnih obrazovnih programa. Za

17 zemalja koje su iznad obrazovnog prosjeka OECD-a, raspon prosječnog trajanja je od 12 do 13,9 godina. Za 13 zemalja

koje su ispod prosjeka OECD-a raspon je veći i kreće se od 8,5 do 11,8 godina (tablica 4.).

Tablica 4.

Obrazovna struktura izražena u prosječnom broju godina formalnog obrazovanja (2004.)

Stanovništvo u dobi 25-64 godina starosti po rodu (spolu) i dobnim skupinama

	Svi	M	Ž	Muškarci				Žene			
				25-34	35-44	45-54	55-64	25-34	35-44	45-54	55-64
Australija	12,6	12,8	12,5	13,2	12,8	12,7	12,2	13,3	12,4	12,3	11,7
Austrija	12,0	12,3	11,7	12,4	12,4	12,2	12,0	12,3	12,0	11,4	10,8
Belgija	11,3	11,4	11,4	12,4	11,7	11,1	10,3	12,8	11,9	10,7	9,5
Kanada	13,2	13,2	13,3	13,6	13,3	13,0	12,2	14,1	13,6	13,0	11,8
Češka Republika	12,5	12,6	12,4	12,6	12,8	12,6	12,5	12,8	12,6	12,1	11,9
Danska	13,4	13,5	13,3	13,6	13,6	13,4	13,6	13,6	13,3	13,3	13,0
Finska	11,2	10,9	11,4	12,5	12,3	10,5	8,5	13,5	13,0	11,2	8,5
Francuska	11,6	11,7	11,4	12,8	12,1	11,3	10,3	13,1	12,0	10,7	9,6
Njemačka	13,4	13,7	13,2	13,6	13,8	13,8	13,7	13,5	13,4	13,2	12,5
Grčka	10,9	11,0	10,7	11,9	11,7	10,9	9,4	12,6	11,7	10,0	8,2
Mađarska	11,7	11,8	11,6	12,1	12,1	12,0	11,3	12,4	12,1	11,5	10,5
Island	10,5	9,7	11,4	10,1	10,4	9,2	9,0	12,6	11,9	10,5	9,7
Irska	13,0	12,9	13,1	14,0	13,4	12,3	11,2	14,5	13,6	12,5	11,4
Italija	10,1	10,2	10,0	11,2	10,5	10,0	8,7	11,7	10,7	9,5	7,6
Japan (2003.)	12,4	12,6	12,1	13,3	13,3	12,4	11,2	13,2	12,9	11,9	10,5
Meksiko	8,8	9,1	8,6	9,5	9,4	8,8	7,8	9,4	8,9	8,0	7,1
Nizozemska	11,2	11,4	11,1	12,0	11,5	11,3	10,6	12,5	11,4	10,5	9,8
Novi Zeland	12,6	12,6	12,6	11,8	11,4	11,0	9,6	12,1	11,5	10,7	8,4
Norveška	13,9	13,9	13,9	14,2	14,1	13,7	13,4	14,7	14,2	13,8	13,1
Poljska	11,8	11,6	11,9	12,2	11,7	11,4	11,0	12,9	12,2	11,7	10,7
Portugal	8,5	8,3	8,7	9,3	8,4	7,8	7,3	10,3	8,8	7,9	7,2
Slovačka Republika	12,5	12,5	12,4	12,8	12,7	12,6	12,1	13,0	12,7	12,4	11,3
Španjolska	10,6	10,6	10,6	11,9	11,2	10,1	8,9	12,5	11,4	9,7	8,0
Švedska	12,6	12,4	12,8	13,1	12,7	12,2	11,3	13,6	13,0	12,7	11,8
Švicarska	13,0	13,5	12,5	13,7	13,7	13,5	13,2	13,0	12,7	12,3	11,7
Turska	9,6	9,9	9,2	10,3	9,8	9,6	9,2	9,6	9,1	8,9	8,6
Velika Britanija	12,6	12,7	12,4	13,0	12,6	12,7	12,4	12,9	12,4	12,3	12,0
SAD	13,3	13,2	13,4	13,1	13,2	13,4	13,2	13,4	13,4	13,5	13,1
OECD prosjek	11,9	11,9	11,8	12,5	12,2	11,7	11,0	12,8	12,1	11,4	10,3
EU19 prosjek	11,8	11,8	11,7	12,5	12,1	11,7	11,0	12,9	12,2	11,4	10,3
Izrael	12,7	12,6	12,7	12,8	12,6	12,4	12,3	13,2	12,7	12,5	12,0

Izvor: OECD (2006.).

U 18 zemalja OECD-a dostignuta razina obrazovanja među muškarcima – mjerena prosječnim ostvarenim godina školovanja – znatno je viša u odnosu na žene, i to ponekad značajno, kao što je u Švicarskoj i Koreji. Bez obzira na poboljšanja, još uvijek postoji razlika između muškaraca i žena koja je nešto manja od 0,4 godina u 10 od navedenih 18 zemalja. U 8 zemalja članica OECD-a (Kanadi, Finskoj, Islandu, Irskoj, Poljskoj, Portugalu, Švedskoj i SAD-u), ostvarena razina obrazovanja žena u dobi 25-64 godina – mjerena prosječnim ostvarenim godina školovanja – je viša od one za muškarce.

Razlika u ostvarenoj razini obrazovanja između muškaraca i žena posebice ovisi o dobnoj skupini. Među osobama u dobi 55-64 godina starosti koje su se obrazovale ranih 1960-ih, žene imaju bolju obrazovnu strukturu u samo tri zemlje. Za razliku od toga, obrazovna struktura osoba u dobi 25-34 godina starosti pruža drugačiju sliku. Za tu dobnu skupinu, prosječno trajanje ostvarenog školovanja više je među ženama u 20 od 30 zemalja članica OECD-a, a u samo 2 od preostalih 10 članica – Švicarskoj i Turskoj – očituje se razlika od polovice godine ostvarenog trajanja obrazovanja u korist muškaraca.

Stopa završavanja višeg srednjeg obrazovanja – izražava učinke višeg sekundarnog (srednjeg) obrazovanja, odnosno postotak osoba odgovarajuće dobne skupine koja je pohađala i uspješno završila više srednje obrazovanje. Narasli zahtjevi koji se postavljaju na tržištu rada u zemljama članicama OECD-a uvjetovali su da su kvalifikacije na razini višeg srednjeg obrazovanja postale minimalan uvjet za postizanja uspjeha kod ulaska u svijet rada. Više srednje obrazovanje je temelj daljnjeg učenja i usavršavanja te neophodan uvjet za uspješno nalaženje zaposlenja. Iako mnoge zemlje ne dopuštaju učenicima da prekinu sa školovanjem po završetku nižeg srednjeg obrazovanja, mladi ljudi u članicama OECD-a koji nisu završili više srednje obrazovanje imat će ozbiljnih

teškoća kod traženja zaposlenja. S druge strane, visoke stope završavanja višeg srednjeg obrazovanja ne jamče da su polaznici tijekom obrazovanja stvarno stekli kvalitetna bazična znanja i sposobnosti za uspješan ulazak u svijet rada jer ti pokazatelji ne obuhvaćaju kakvoću samog obrazovnog procesa. Ipak, stope završavanja te razine obrazovanja mogu poslužiti kao putokaz u kojoj su mjeri obrazovni sustavi uspjeli pripremiti učenike za udovoljavanje minimalnim zahtjevima tržišta rada.

Završavanje višeg srednjeg obrazovanja postalo je gotovo norma u većini zemalja članica OECD-a. U 18 od 22 zemlje članice OECD-a i u 2 od odabranih 4 nečlanica za koje postoje usporedivi podaci, stope završavanja višeg srednjeg obrazovanja veće su od 70%. U Danskoj, Finskoj, Njemačkoj, Irskoj, Japanu, Koreji i Norveškoj te u Izraelu, stopa završavanja tog oblika obrazovanja je oko 90% populacije odgovarajuće dobi. Sada se javlja izazov kako osigurati da preostali dio mladih ipak ne ispadne potpuno iz obrazovnog sustava čime bi se jako ograničile mogućnosti njihovog zapošljavanja i uvelike otežao njihov položaj na tržištu rada.

RODNE RAZLIKE

U većini zemalja kod stope završavanja višeg srednjeg obrazovanja postoje značajne razlike između muškaraca i žena. U prošlosti žene nisu imale dovoljno mogućnosti i/ili poticaja za stjecanje iste obrazovne razine kao muškarci. Žene su obično činile veći dio stanovništva koje nije nastavljalno više srednje obrazovanje, a razmjerno ih je mali broj ulazio u sustav visokog obrazovanja. Te su rodne razlike mnogo uočljivije kod starijih dobnih skupina i značajno su smanjene ili preusmjerene kod mlađih dobnih skupina.

Danas je gotovo u svim zemljama članicama OECD-a u višem srednjem obrazovanju manji udio učenika muškaraca. Stopa učenika koje završavaju više srednje obrazovanje veća je od one za muškarce u 19

od 22 članice OECD-a i u 3 nečlanice za koje postoje usporedivi podaci po spolu. Iznimka je Turska gdje je stopa učenika koji su završili više srednje obrazovanje viša za muškarce. U Koreji i Švicarskoj stope mladih koji su završili više srednje obrazovanje približno su jednake za oba spola pa

je razlika manja od jedan posto. Rodne su razlike najveće u Danskoj, Finskoj, Islandu, Irskoj, Novom Zelandu, Norveškoj, Poljskoj i Španjolskoj te od nečlanica OECD-a u Brazilu, gdje su stope djevojaka koje su završile više srednje obrazovanje više za 10% od stopa za mladiće.

Tablica 5.

Stope višeg srednjeg (sekundarnog) obrazovanja (2004.)

Postotak stanovništva sa završenim višim srednjim obrazovanjem u odnosu na stanovništvo odgovarajuće dobi prema vrstama programa

	Ukupno	M	Ž	ISCED 3A	ISCED 3B	ISCED 3C (dugi)	ISCED 3C (kratki)	Opći programi	Predstrukovno i strukovno
Australija				70	8	54	8	70	54
Belgija				62	-	20	17	37	62
Češka Republika	87	85	88	55	-	31	-	18	69
Danska (2003.)	90	81	100	58	-	56	-	58	56
Finska	90	84	96	90	-	-	-	52	75
Francuska (2003.)	81	78	84	51	11	38	3	33	70
Njemačka	99	97	101	36	61	-	1	36	62
Grčka	-	-	-	59	-	37	8	59	39
Mađarska	86	82	90	71	-	19	8	71	21
Irska	92	86	99	91	-	6	-	66	34
Italija	81	80	83	75	3	-	19	29	67
Japan (2003.)	91	90	92	68	1	23	8	68	24
Koreja	96	96	96	66	-	30	-	66	30
Meksiko	38	34	41	34	-	4	-	34	4
Nizozemska	-	-	-	58	-	20	22	34	66
Norveška	100	86	114	66	-	45	-	66	45
Poljska	79	70	88	82	-	-	7	43	45
Slovačka Republika	83	81	85	66	-	22	1	22	68
Španjolska	66	58	75	45	-	18	7	45	25
Švedska	78	75	81	77	-	1	-	37	41
Švicarska	89	89	90	27	61	12	-	29	70
Turska	53	57	49	53	-	-	-	34	19
SAD	75	72	79	75	-	-	-	75	-
OECD prosjek	81	77	86	61	6	20	5	47	44
EU19 prosjek	83	79	88	63	5	18	6	42	50
Nečlanice									
Brazil	65	57	75	66	-	-	-	65	1
Čile	68	64	72	68	-	-	-	37	32
Izrael	93	89	96	90	-	3	-	59	34
Hrvatska (populacija 20-24)	88	87	90	51	-	37	-	21	67

ISCED 3A - predviđeno je za pripremanje učenika za izravni nastavak tercijarnog obrazovanja tipa A

ISCED 3B - predviđeno je za pripremanje učenika za izravni nastavak tercijarnog obrazovanja tipa B

ISCED 3C (dugi) - slično po trajanju programima 3A ili 3B

ISCED 3C (kratki) - kraći po trajanju od programa 3A ili 3B

OPĆE ILI STRUKOVNO OBRAZOVANJE?

Završavanje višeg srednjeg obrazovanja postalo je uobičajeno u većini članica OECD-a i drugim odabranim zemljama, ali se sadržaji nastavnih planova i programa (*curriculum*-a) značajno razlikuju u višem srednjem obrazovanju ovisno o vrsti obrazovanja ili zanimanja za koje se učenici pripremaju. Većina programa višeg srednjeg obrazovanja u članicama OECD-a priprema učenike za nastavak tercijarnog obrazovanja, a njihovo usmjeravanje može biti opće, predstrukovno i strukovno. Velika većina učenika koja završi više srednje obrazovanje polazila je programe koji su predviđeni za daljnji nastavak tercijarnog obrazovanja (ISCED 3A i 3B). Opći programi (ISCED 3A) namijenjeni pripremi za akademsko (sveučilišno) tercijarno obrazovanje (ISCED 5A) zastupljeniji su u svim zemljama osim u Njemačkoj i Švicarskoj gdje i učenici i učenice u većem broju pohađaju strukovno srednje obrazovanje usmjereno za nastavak tercijarnih programa tipa B. Približno petina mladih u zemljama OECD-a završava ISCED 3C (duge) strukovne programe namijenjene izravnom izlasku na tržište rada, iako postoje velike razlike među pojedinim zemljama. Hrvatska ovdje slijedi središnje-europsku tradiciju obrazovnih sustava sa zastupljenim strukovnim obrazovanjem.

Zanimljivo je usporediti udio učenika koji su završili programe predviđene za daljnje tercijarno obrazovanje s podacima koliko ih se stvarno upisuje u te programe. Na primjer, u zemljama članicama OECD-a Belgiji, Grčkoj, Irskoj, Japanu i Turskoj te u nečlanicama Brazilu, Čileu i Izraelu, razlika između broja onih koji su završili programe predviđene za daljnje tercijarno obrazovanje tipa A s brojem mladih koji ga stvarno započinju razmjerno je velika te može iznositi i 20%. To ukazuje da značajan broj mladih koji su stekli preduv-

jete za ulazak na sveučilište stvarno ne započinje sa sveučilišnim studijem, iako, barem u Belgiji, takvi srednjoškolski programi također omogućavaju upis u tercijarno obrazovanje tipa B. Situacija je, izgleda, suprotna u zemljama poput Australije, Danske, Njemačke, Mađarske, Nizozemske, Norveške, Španjolske i Švedske gdje su stope završavanja višeg srednjeg obrazovanja i stope upisa na tercijarne programe približno slične. U 14 od 25 zemalja članica OECD-a za koje postoje usporedivi podaci, više mladića nego djevojaka završi predstrukovno i strukovno više srednje obrazovanje. Stope završavanja tih programa za djevojke u odnosu na mladiće više su u sedam zemalja – Belgiji, Danskoj, Finskoj, Irskoj, Nizozemskoj, Norveškoj i Španjolskoj – dok su u preostale četiri zemlje članice OECD-a jednake za oba spola.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Iako je ostvarena struktura obrazovanja važna, ne treba nekritično precjenjivati vrijednost samog formalnog obrazovanja. Većina se istraživača slaže da je ljudski kapital bitna odrednica konkurentnosti i gospodarskog razvoja (povrat od ulaganja u obrazovanje veći je od povrata od bilo kojeg drugog ulaganja), ali nije i **jamstvo** razvoja jer zemlja s najboljim ljudskim kapitalom ne mora postići i najbolje razvojne rezultate. Razloga tome ima više. Općenito, postojanje mnogih ljudi sa (zastarjelim) akademskim obrazovanjem nije pravi pokazatelj konkurentnosti radne snage. Radna snaga lako može biti nedovoljno ili neodgovarajuće obrazovana, odnosno (formalno obrazovani) zaposleni ne raspolažu znanjima potrebnim za uspješnu gospodarsku utakmicu. U uvjetima brzog tehnološkog razvoja i privređivanja zasnovanog sve više na konceptualnoj, a sve manje na materijalnoj proizvodnji, školske diplome i akademske titule više ne jamče ekonomski uspjeh ni pojedin-

cima ni društvu u cjelini. Tako se tvrtke ne mogu oslanjati samo na osobe koje završavaju obrazovni proces ili ulaze na tržište rada kao na najvažniji izvor novih znanja i sposobnosti. Zbog spomenutog, važno je razviti programe cjeloživotnog učenja i obrazovanja odraslih te osigurati sudjelovanje cjelokupnog stanovništva. Sve navedeno predstavlja veliki izazov i hrvatskom obrazovnom sustavu i građanima Hrvatske u njihovom pridruživanju EU-u i udovoljavanju zahtjeva koje pred radnu snagu postavlja moderna globalna tržišna utakmica.

LITERATURA

- Aghion, P., Howitt, P. (1998). *Endogenous growth theory*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- Barro, J. R., Sala-i-Martin, X. (1995). *Economic growth*. New York: McGraw-Hill.
- Bassanini, A., Ekkehard, E. (2002). Labour market institutions, product market regulation, and innovation: Cross-country evidence. *OECD economics department working papers No. 316*. Retrieved 10 Sep 2007 from the OECD Web site: [http://appli1.oecd.org/olis/2002doc.nsf/linkto/ecowkp\(2002\)2/\\$FILE/JT00119533.pdf](http://appli1.oecd.org/olis/2002doc.nsf/linkto/ecowkp(2002)2/$FILE/JT00119533.pdf)
- Benhabib, J., Spiegel, M. (1994). The role of human capital in economic development: Evidence from aggregate cross-country data. *Journal of Monetary Economics*, 34(2):143–173.
- Državni zavod za statistiku (2007). *Popis stanovništva 2001* [datoteka s podacima]. Dostupno na mrežnim stranicama Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske: <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/census.htm>
- Meier M. G., Rauch E. J. (2000). *Leading issues in economic development*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- OECD (2006). *Education at a glance - OECD indicators 2006*. Paris: OECD.
- Porter, M. (1990). *The competitive advantage of nations*. London: Macmillan.
- World Economic Forum (1997). *The global competitive report 1997*. Geneva: World Economic Forum.

Priredio: Predrag Bejaković